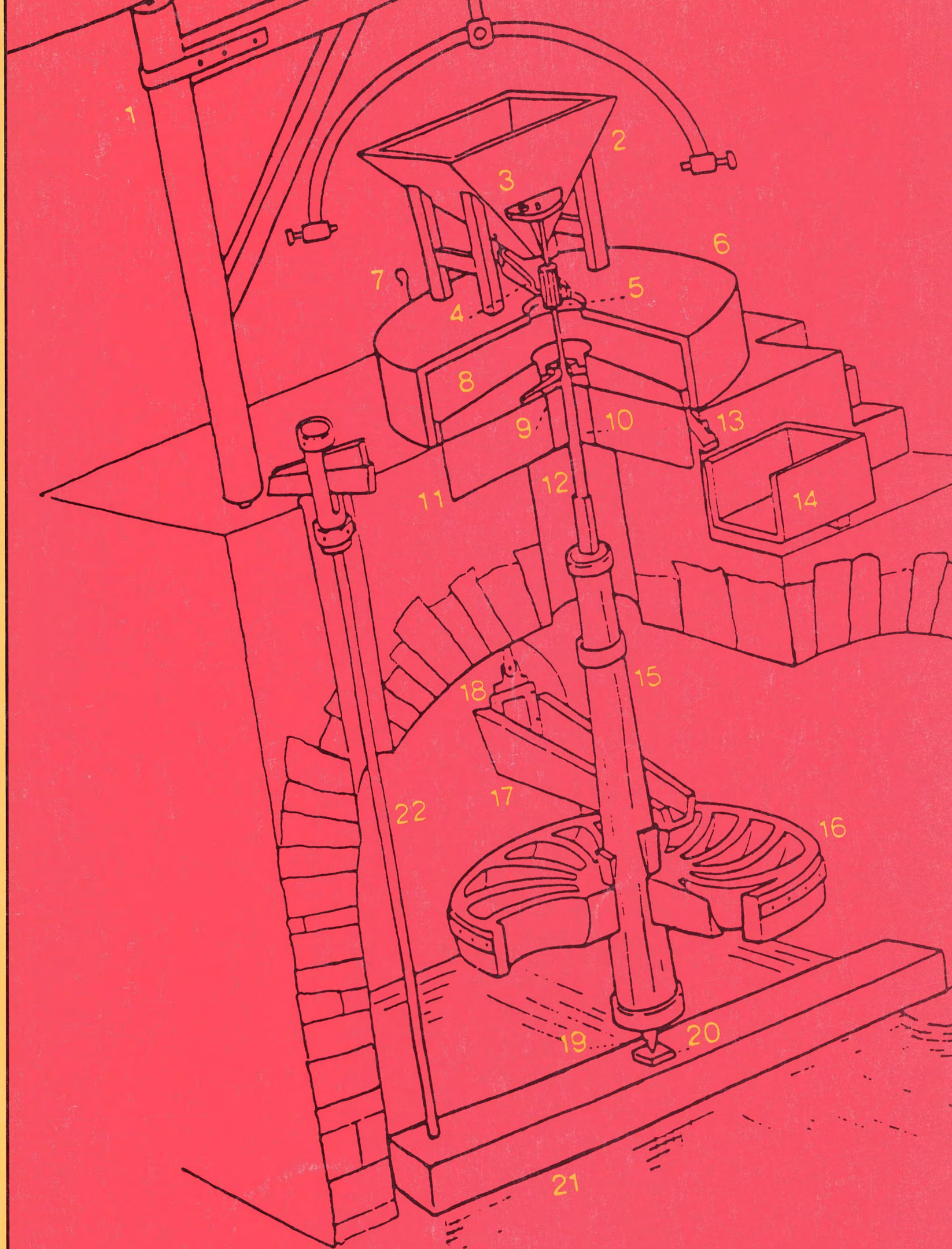

IDENTITATS

REVISTA DEL MUSEU DE L'HOSPITALET • ESTIU 1989. N.º 2/3

EL CEMENTIRI DE L'HOSPITALET ●

METODOLOGIA I PRÀCTICA MUSEOGRÀFICA PER A LA VALORACIÓ
DEL PATRIMONI INDUSTRIAL ●

EL CANAL DE LA INFANTA I EL SEU APROFITAMENT
INDUSTRIAL A L'HOSPITALET ●

L'ARQUITECTE NO ÉS DEU ●

LES ARRELS FILOSÒFIQUES DE L'ESTAT DEL BENESTAR ●

IDENTITATS

REVISTA DEL MUSEU DE L'HOSPITALET • ESTIU 1989 - N° 2/3

CONSELL EXECUTIU

Director: JOSEP Mª SOLIAS
Vocals: CLARA PARRAMON
MARIÀ RIERA
Secretaria de Redacció: PILAR FIRMAS

CONSELL DE REDACCIÓ

President: AMADEU JUAN
Director: JOSEP Mª SOLIAS
Vocals: HONORIO BLASCO
XAVIER MARCÉ
ELOI MOLINER
CLARA PARRAMON
MARIÀ RIERA
Secretaria de Redacció: PILAR FIRMAS

DISSENY GRÀFIC I COMPAGINACIÓ:

ANTONI PERNA & ENRIC LLOPIS
(Servei Propaganda P.M. Cultura)

FOTOGRAFIES:

MUSEU DE L'HOSPITALET, JOAN FRANCÉS,
Arxiu GMN, ENRIC LLOPIS, ANTONI ROMEU

EDITA:

FUNDACIÓ PÚBLICA PATRONAT MUNICIPAL
DE CULTURA (Ajuntament de l'Hospitalet)

ARTS GRÀFIQUES ORIENT, S.A. Dip. Legal B. 30.203/1988

Les opinions expressades en la revista són responsabilitat de llurs autors.

ÍNDEX

CULTURA METROPOLITANA	3
EL CEMENTIRI DE L'HOSPITALET (1836-1886) <i>M. Enriqueta de Fez i Valero</i>	5
METODOLOGIA I PRÀCTICA MUSEOGRÀFICA PER A LA VALORACIÓ DEL PATRIMONI INDUSTRIAL <i>Roberto Curti</i>	12
EL CANAL DE LA INFANTA I EL SEU APROFITAMENT INDUSTRIAL A L'HOSPITALET <i>Antoni Romeu i Alemany</i>	16
L'ARQUITECTE NO ÉS DEU <i>Antoni González i Moreno-Navarro</i>	43
LES ARRELS FILOSÒFIQUES DE L'ESTAT DEL BENESTAR <i>Àngel Castiñeira i Fernández</i>	47

CULTURA METROPOLITANA

Cada cop amb més freqüència la comprensió del territori es realitza des de la perspectiva dels serveis i els circuits de comunicació, de tal manera que la vella observació en funció de les fronteres i els límits de pobles i ciutats queda enregistrada exclusivament a efectes d'una, a vegades, pretesa memòria històrica. Certament, cal parlar de memòria històrica, tot i que cal no oblidar que les estadístiques demostren que aquesta no sempre correspon al sentir de la majoria.

A la Barcelona metropolitana, i cal utilitzar aquest concepte en la mesura que Barcelona és un projecte que va més enllà de les seves fronteres amb quasi igual força que dins d'elles, parlar de ciutats com a contenidors absoluts de la vida social és una utopia.

I això que és obvi i està en boca de tothom no ha tingut encara una articulació consistent.

Hem de parlar de la Corporació Metropolitana de Barcelona, tot i que la seva vida es va centrar bàsicament en la millora de la racionalitat en la gestió d'infraestructures comunes. La seva desaparició avortà un debat pendent al voltant de la construcció efectiva d'un espai social comú que millorés, per la via d'un sentit municipalista, la qualitat de vida i la gestió dels serveis bàsics trencant amb les concepcions estretes de les, encara molt freqüents, actituds localistes.

La Barcelona municipalista

És ben evident que Catalunya té un nombre excessiu de pobles i ciutats. Això fa que tota població estableixi relacions de dominància o dependència amb les veïnes. Les característiques demogràfiques que permeten afrontar una evolució consistent en relacions d'igualtat amb la resta de comunitats són poc presents al conjunt del país.

Barcelona, però, té unes característiques diferents. El seu caire de *continuum*, urbà, avui encara incomplet però perfectament previsible a termini mitjà, permet una anàlisi del territori des de perspectives globals. No es tracta aleshores de multiplicar pel nombre de ciutats les característiques ideals d'aquesta, sinó d'estendre-les en el seu territori.

Una massa urbana perfectament comunicada, objectiu realitzable, ha de permetre una comunió de polítiques verticals, i horitzontals sota una consideració i una planificació global.

Polítiques horitzontals, esteses i multiplicades al llarg del territori per tal d'apropar els serveis bàsics a tots els ciutadans, i polítiques verticals amb serveis finalistes i singulars situats en el territori a partir de l'estudi de les *ratios* de rendibilitat i població mínima.

Una consideració municipalista de la gran Barcelona és necessària per gestionar millor el reequilibri, per donar crèdit a la institució pública i per afermar la comprensió de la democràcia. Ara bé, una concepció municipalista de la Barcelona metropolitana no pot ser localista, no pot renunciar a un debat general que s'ordini en funció de les característiques urbanístiques i demogràfiques del territori, ni pot deixar de ser subsidiària de les seves condicions.

Trencar fronteres no ha d'implacar cedir capacitat de gestió sinó compartir decisions.

La Barcelona policèntrica

Una concepció global de la Barcelona metropolitana ens ha de portar obligatòriament a una definició policèntrica.

És evident que la major part de les ciutats de l'àrea tenen els seus centres, però el territori, concebut globalment, té un nucli central comprès bàsicament al voltant de l'Eixample i la Ciutat Vella de Barcelona. És l'espai-aparador, o el requadre-postal, que configura una idea turística i exemplar de la Barcelona territori.

Intentar associar aquesta realitat física a la idea d'un centre total generaria inevitablement una tendència a polaritzar l'espai barceloní: la Barcelona solvent, generadora de serveis i senyals referencials, enfront de la Barcelona contenidor i dormitori, inevitablement condemnada a una situació suburbial.

Aquesta no és afortunadament la realitat, tot i que no existeix, encara, una definició clara de quin ha de ser el rol que cada ciutat jugarà en el futur.

Un dels principals problemes de les ciutats properes a Barcelona és, sens dubte, el de generar i recrear signes d'identitat propis. No és d'estranyar que els senyals exteriors pels quals un ciutadà de Cornellà o l'Hospitalet explica la seva ciutadania siguin els mateixos que els d'un ciutadà de Barcelona (l'exemple clàssic és el de la postal del barri gòtic). Aquesta idea reflecteix directament l'existència de centres d'atracció i identitat supramunicipals. I és evident que totes les ciutats de l'àrea tenen una capacitat potencial per generar situacions similars si es donen les condicions necessàries.

En matèria cultural, i sempre dins d'una concepció molt àmplia, la construcció d'un territori policèntric ha de realitzar-se evitant la temptació de la competició, tant per no caure en el parany de pretendre imitar la Barcelona ciutat com per evitar l'anul·lació de forces entre ciutats de potencials similars. Caldria fer una aproximació a diferents models de desenvolupament territorial d'arreu d'Europa i observar igualment els plantejaments que es fan des de les segones ciutats per tal de disposar d'informació suficient.

Al marge del necessari recull d'experiències, sembla clar que podem afrontar aquesta qüestió de diverses maneres:

— La ja comentada de la competició. Per raons òbvies, no cal estendre'ns, donat que ens porta a una via morta, tot i que cal recordar que fàcilment s'hi arriba per manca de debat.

— L'especialització. Certament és una via seductora, però sovint irreal, donat que no assegura la coordinació necessària per tal de mantenir-la sense caure un altre cop en un procés competitiu.

— La distribució en el territori de centres i espais singulars a partir d'una anàlisi de condicions òptimes. Aquesta via, que és possiblement la més adequada, requereix inevitablement una concepció financera global, en la qual es distribueix la quota econòmica de capitalitat que correspon a cada centre.

Una nova cultura metropolitana

Qualsevol possibilitat d'equilibrar la vida cultural metropolitana requereix d'una anàlisi global. Ja existeixen, però, diversos elements que cal tenir en compte a l'hora de plantejar-se aquestes reflexions:

— En termes culturals i artístics, existeix un procés definit per la trajectòria entre la creació i la distribució del producte. Aquest procés, de difícil definició i tractament, també pot ser (o, caldria dir, ha de ser) tractat des del punt de vista de la planificació i l'anàlisi territorial.

— L'existència d'un territori policèntric i d'una concepció municipalista de la seva gestió permet realitzar una coordinació d'accions i definir la distribució dels diferents espais que fan possible el fet cultural i artístic.

Mentre que tots coneixem els espais que han esdevingut mercat i aparador de prestigi, no tenim encara una idea clara de quins són els espais que han de facilitar la creació, l'experimentació i la producció de productes artístics.

A diferència d'antigues opinions majoritàries, avui apareix una concepció cada cop més estesa que aposta per una decidida intervenció en les ciutats de la perifèria metropolitana per tal de dotar-les de les condicions necessàries per esdevenir centres de creació i producció. No es tracta de posar-les en una situació en què defugin la representació sinó de fer-les arribar a una altra en què l'accent de l'acció se situï en tot allò que envolta el món de la creació.

Les condicions objectives per tal d'afavorir aquest procés són moltes i poderoses.

En primer lloc, cal parlar de les ciutats perifèriques com a espais de síntesi cultural en què es donen les característiques que defineixen la Catalunya actual; ja que a nivell europeu és en aquestes ciutats on s'està realitzant la concepció d'un nou referent fonamentat en la intercomunicació social, ètnica i cultural.

En segon lloc, cal parlar de condicions de treball en la mesura que necessàriament ens hem de plantejar de manera diferenciada les estratègies de la creació i les estratègies de la difusió. Les ciutats perifèriques poden prescindir dels condicionants del mercat i crear els espais idonis per tal que tots els elements que afavoreixen un procés de reflexió i producció es donin amb solvència i qualitat.

Òbviament, però, una operació que permeti ordenar el territori, i consegüentment evitar una lluita desigual entre ciutats per aconseguir quotes de participació en el procés cultural, no és tan sols una qüestió que hagi de decidir l'administració, i per tant, no depenen d'ella molts dels elements que han de fer possible un nou ordre cultural a la Barcelona metropolitana. És cert que no estem en una societat en la qual s'hagin consolidat de manera clara unes indústries culturals; tot i així, en un futur proper, algunes de les qüestions que han de permetre-ho aniran apareixent i s'aniran trobant solucions. És el cas del mecenatge o la promoció; és el cas igualment de les quotes locals a les caixes d'estalvis.

El paper que ha de jugar l'administració és preparar les condicions per tal que l'evolució i l'aparició de nous interlocutors es realitzi en funció d'una dinàmica preestablerta.

Cal parlar igualment dels processos mediàtics, ara per ara aliens a aquestes temàtiques. És evident que la transformació de bona part dels mitjans de comunicació, especialment els àudio-visuals, en mitjans metropolitans ha de ser un element fonamental per a tota transformació.

El nou ordre cultural metropolità es fonamenta en quatre punts:

1. Una concepció metropolitana del territori i dels seus habitants.
2. Una planificació de les inversions i el finançament concebuda sota la perspectiva d'una planificació global.
3. Una xarxa de mitjans de comunicació que afrontin la informació i el seu tractament des del punt de vista metropolità.
4. La creació d'un òrgan de discussió i planificació política que faci possible l'existència de centres i activitats metropolitanes que superin les limitacions de cada ciutat.

El Consell Metropolità de les Arts

Els quatre punts que diem necessiten ser gestionats.

El Consell Metropolità de les Arts pot ser l'instrument que permeti iniciar aquesta gestió.

La creació del Consell requereix de reflexionar profundament sobre tots els aspectes abans esmentats, tot i que la dimensió política d'aquests punts implica la necessitat de situar el debat en un context molt més ampli.

La creació immediata del Consell Metropolità de les Arts és fonamental al marge de l'establiment d'aquest marc de discussió general, donat que és la gran oportunitat de resituar el paper de cada institució de govern públic davant del fet cultural.

En general, les funcions del Consell haurien de ser les següents:

- a) Crear una Carta Intermunicipal que fixés els serveis culturals que cada ajuntament metropolità assumeix com a funcions pròpies. Òbviament, la discussió general d'aquesta Carta obligarà a uns compromisos mínims.
- b) Fixar el mapa d'equipaments, especialment en matèria de polítiques verticals (equipaments i projectes singulars), per tal de garantir una distribució racional en el territori.
- c) Crear uns sistemes de coordinació generals que permetin l'existència de circuits racionals en la producció i distribució de productes culturals.
- d) Cercar els mecanismes d'informació general necessaris per tal d'iniciar una política de creació d'un públic comú, que d'altra banda tendeix a crear-se de manera natural.
- e) Cercar els mecanismes de discussió de tots els aspectes sectorials (teatre, arts plàstiques, etc.) que afecten la vida cultural metropolitana i que no es poden resoldre des de l'estricta plantejament de cada municipi.

Amadeu Juan i Prat
Tinent d'Alcalde i Ponent de Cultura,
Ensenyament i Esports

Detall ornamental.

EL CEMENTIRI DE L'HOSPITALET (1836-1886)

M. ENRIQUETA DE FEZ i VALERO

RESUMEN

El estudio de los cementerios contemporáneos abre otra vía con la cual podemos completar nuestro conocimiento sobre esta época, pues en ellos quedan recogidos los cambios provocados por la implantación de la sociedad industrial. El modo de enfrentarse a la muerte define, en gran medida, la forma de vida de un pueblo y esta concepción evoluciona a lo largo del tiempo.

SUMMARY

The study of the contemporary cemeteries opens another vista with we can complete our knowledge of this age. In them remain secluted tha changes promoted by the implantation of the Industrial Society. The way to confront death defines, mostly, a people's way of life and this conception evolves through time.

L'estudi dels cementiris contemporanis obre una altra via amb la qual podem completar el nostre coneixement sobre aquesta època, ja que hi queden recollits els canvis provocats per la implantació de la societat industrial i burgesa. La manera d'enfrontar-se a la mort defineix, en gran mesura, la forma de vida d'un poble, concepcions, totes dues, que evolucionen en el transcurs del temps.

Al segle XIX se succeeixen unes transformacions que consoliden els canvis que s'estaven gestant des del segle anterior; el desenvolupament industrial i l'ascens d'una nova classe social fan que es modifiqui l'escala de valors; la mentalitat burgesa passarà a ser dominant, cosa que no pot deixar de reflectir-se en la manera d'assumir la mort i en el seu culte.

Els cementiris, situats al costat de les esglésies, són trets ara als afores de les poblacions. Els cementiris parroquials tenen el seu origen en l'expansió del cristianisme; les tombes cristianes es van agrupant a l'entorn de la d'un màrtir, al mateix temps que se separen de les d'altres confessions. Aquesta forma d'enterrament, que perdurará al nostre país fins al segle XIX, defineix clarament una societat religiosa on es pretenia que el mort es trobés al centre de la vida de l'home.

Serà amb el Decret de Carles III de 1775 i una posterior Reial Cèdula de 1787 que s'inicia el pas del cementiri parroquial al civil. Aquesta reforma legislativa es duu a terme en un període d'obertura i liberalització, i forma part del reformisme borbònic que caracteritza aquest regnat.

Aquests nous cementiris, que passaran a dependre de l'autoritat municipal, representen, d'acord amb Freixa, «el pas d'una visió comunitària de la mort a un concepte més íntim i personal»; (1) s'intenta sortir de l'anonimat que suposaven els antics camps mortuoris situats al costat de les esglésies. La societat burgesa és individualista i en vol deixar constància en el record dels seus difunts. És també la seva visió racionalista la que prefereix allunyar la mort de la seva vida quotidiana.

La burgesia és potser la classe que més decididament es mostra a favor d'aquest canvi, ja que l'Església, després d'un llarg control de la mort, es resisteix a aquesta secularització i aconsegueix mantenir el caràcter catòlic dels cementiris.

Fent ús d'una frase molt repetida, podem dir que el segle XIX, i per extensió el XX, la ciutat dels morts serà el reflex de la ciutat dels vius, i les desigualtats de la societat burgesa hi quedaran clarament expressades.

Els cementiris poden ser estudiats amb diferents finalitats, des d'un punt de vista artístic, social, antropològic... Aquest treball respon més a un enfocament històric, el principal objectiu del qual és conèixer la problemàtica que va suposar fer aquest trasllat en un nucli de població petit. He assenyalat que el decret per suprimir els cementiris parroquials és de final del XVIII; no obstant això, aquesta normativa no comença a complir-se fins a principi del XIX —el primer de Barcelona es va construir al Poble nou el 1819. En el cas de l'Hospitalet no es pren la decisió fins el 1836, i el seu funcionament no s'inicia fins el 1852. Tota aquesta sèrie de dates ens pot servir per qüestionar-nos les raons d'aquest endarreriment, si els impediments foren econòmics, eclesiàstics, de refús popular o d'altra mena. És d'especial interès conèixer les relacions entre l'Església i el municipi —entre el poder eclesiàstic i el civil—, ja que aquest canvi en els cementiris suposava una disminució del poder eclesiàstic; a la vila de l'Hospitalet, la presència d'una comunitat evangelista determinarà la construcció d'un cementiri civil (1882).

El 1886, amb l'elaboració del reglament sobre els cementiris, es pot dir que es tanca una etapa de la història de l'Hospitalet.

DECISIÓ D'EFFECTUAR EL TRASLLAT

El trasllat de l'antic cementiri de l'Hospitalet, situat al costat de l'església, es planteja oficialment el 1836. Probablement, abans d'aquesta data ja es tenia coneixement de les reformes governatives emeses amb la intenció de desplaçar els cementiris dels nuclis de població.

Serà el 7 d'agost de 1836 quan l'Ajuntament assumirà el compromís de complir la circular del Govern Civil, publicada el juny de l'any anterior, en què es demana que els cementiris siguin rurals i totalment separats de la població. Amb aquest objectiu són convocats tots els seus membres a la Casa Consistorial: l'alcalde, Esteve Norta, el rector, Josep Casas, a més

dels components de la Junta de Sanitat i els majors contribuents (Pau Prats Ortal, Josep Oliveras, entre altres).

En aquesta sessió, a més de la lectura de la circular, es va presentar un informe elaborat per la Junta de Sanitat municipal; s'hi recullen les queixes que hi havia hagut sobre el mal estat del cementiri, ja que, segons sembla, l'enterrament havia de desenterrar cadàvers encara no consumits per enterrar-n'hi d'altres. Aquesta evident falta d'higiene representava un perill per a la salut dels habitants.

Així, l'Ajuntament de l'Hospitalet era pressionat des de dos fronts diferents: per una banda, la nova legislació i, per una altra, l'estat de saturació del mateix cementiri. Fins aleshores s'havia evitat el seu trasllat, en primer lloc, per la dificultat real —limitacions comunicatives— de fer arribar les noves ordres a les viles petites i de pressionar per fer-les complir; en segon lloc, el problema no semblava tan urgent en aquests nuclis de menys població, com podia ocórrer a les ciutats, on la concentració demogràfica era més gran, cosa que obligava a tenir més cura en el manteniment de la higiene pública.

Segons queda reflectit a l'acta municipal del 7 d'agost, fins aquella data no hi havia hagut cap problema de salut pública, que era la raó per la qual es treien els cementiris de les poblacions. I és possible que aquestes queixes recollides sobre la impossibilitat d'enterrar més cadàvers en les degudes condicions haguessin pogut solucionar-se simplement amb la prolongació del recinte cap a l'annex Hort de la Salut si no s'hagués publicat aquesta circular.

La Junta de Sanitat va proposar aquesta prolongació del recinte com a mesura a curt termini per solucionar el problema mentre s'iniciava la construcció del nou cementiri d'acord amb les reformes emeses.

En aquesta acta no es recullen opinions contràries a la nova disposició; no sembla que hi hagués resistències al nou projecte. Aquell mateix dia es prenen les primeres decisions: demanar a l'autoritat eclesiàstica la benedicció de l'Hort de la Salut, designar la propietat on s'havia de fer la construcció (ja va quedar aprovat que seria a la de Baltasar España) i buscar la manera d'afrontar les despeses, per a la qual cosa es proposa la venda del terreny del cementiri antic. En aquest darrer punt sí que trobem l'oposició del rector.

«El trasllat de l'antic cementiri de l'Hospitalet, situat al costat de l'església, es planteja oficialment el 1836.»

No obstant això, a pesar de les ràpides resolucions, fins el 1852 no s'inaugurarà el cementiri municipal. Aquest endarreriment és degut a dues dificultats fonamentals. D'una banda, la designació d'un terreny apropiat, que comptés amb la conformitat del propietari, i de l'altra, la consecució dels fons necessaris per a les obres.

El projecte, iniciat en el reformisme borbònic, sobre el nou caràcter dels cementiris va necessitar un llarg període per ser dut a terme a causa de la falta de pressió governativa que assenyalava més amunt, cosa que va permetre que es mantingués la situació fins ben entrat el segle XIX. Serà a partir de 1838, en el cas particular de l'Hospitalet, que es començarà a notar, ben reflectida en la correspondència d'aquells anys.

A partir d'aquesta data, s'estableixen una sèrie de comunicacions per escrit entre les autoritats governatives de la província i les municipals. En elles es demana a l'Ajuntament que solucioni com més aviat millor els inconvenients que impedeixen complir la normativa vigent.

Així, en successives ocasions es pressiona el municipi de l'Hospitalet, fins i tot en alguns casos amb avís de multa, per part del cap polític de la província (1836), de la secció d'Administració de Cementiris (1845), de la secció de Comptabilitat (1847) i de la mateixa Junta de Sanitat local.

Malgrat la fermesa d'aquestes ordres, la manca de recursos va ser la resposta que continuament van donar les autoritats municipals per justificar els endarreriments que s'estaven produint. No obstant això, podria pensar-se que, un cop presa la decisió de dur a terme aquest desplaçament, tot era només qüestió de temps, si bé aquestes pressions van fer prendre aquest projecte com de realització immediata i evitar més endarreriments dels que es van produir. El 18 de maig de 1850 és considerat com a obra de màxima necessitat.

Entrada principal del cementiri.

CONSTRUCCIÓ DEL CEMENTIRI GENERAL

La designació de *la propietat* adequada per fer-hi el Cementiri General, denominació amb què se'l coneixerà, és duta a terme per mitjà d'acords municipals, aconseguits en sessions en què van participar els majors contribuents, i amb l'aprovació de la Junta de Sanitat.

Les juntes de sanitat exerciren dues funcions fonamentals: d'una banda, s'encarregaren de la revisió dels terrenys proposats, i de l'altra, van pressionar perquè les obres s'acceleressin al màxim. El 1840 apareix una malaltia epidèmica anomenada còlera morbo; la Junta assenyalava que algunes persones havien estat atacades de pústula maligna i proposa que la seva extensió podria evitar-se si es prenen diverses mesures higièniques, com ara el desguàs de les aigües estancades i fangoses. En cap document no es relaciona aquesta malaltia amb la construcció del cementiri, però, possiblement, el seu estat endèmic els va fer tenir més present la necessitat del seu trasllat. La precarietat amb què es feien les sepultures s'hauria pogut agreujar amb les defuncions per epidèmia, la qual cosa, al seu torn, podia incrementar el nombre d'infeccions.

Pel que fa a la revisió de les propietats, el 1843 la mateixa Junta proposa com a més adequada la situada al costat de l'ermita de Santa Eulàlia.

Entre els terrenys disponibles hi havia els de Baltasar España a banda de muntanya, a tocar de l'escorxador i molt a prop de la població; per totes dues raons, Sanitat no l'assenyalava com el més apropiat. Aquesta proposta, feta ja el 1836 per l'Ajuntament, tenia, a més a més, l'oposició del seu propietari, que no estava disposat a vendre.

Cal assenyalar que una de les principals característiques d'aquests cementiris rurals era la separació de les poblacions, que havia de ser, en les menors de 5.000 h., d'un quilòmetre aproximadament, i en les més grans, del doble.

La vinya d'Antoni Alemany (coneguda com a vinya de la Rússia) es trobava més allunyada i en un lloc més elevat. No obstant això, com l'anterior, estava dominada pels vents de tramuntana, que podrien dur sobre la població restes provinents del cementiri.

Així, doncs, en aquesta data, els facultatius de Sanitat es van inclinar pel terreny pròxim a l'ermita de Santa Eulàlia de Provençana, ja que era el més airejat i perquè, com que pertanyia al comú, es podien fer alguns estalvis. Al mateix temps, recorden que l'ermita va ser la primera parròquia de l'Hospitalet (any 1101) i que al seu costat hi va haver un cementiri, com s'ha pogut comprovar —deien— per les restes que s'hi havien descobert. D'aquest fet, avui no en tenim constància perquè no s'hi han fet excavacions, però és molt possible que sigui així. Recordem que un dels costums aportats pel cristianisme són els enterraments al costat de les ermites. A la de Bellvitge, sí que se n'hi ha trobat un.

Malgrat aquest informe, el problema de l'elecció del lloc apropiat per a la construcció del cementiri continuarà uns anys més, com consta en actes posteriors.

A la del 10 de setembre de 1845 s'intenta situar a la vinya de Francesc Balta, el qual, amb Pere Lliurella, el dia 17 d'octubre, s'oposa que es basteixi a les seves terres. L'administració decideix que l'Ajuntament designi un altre terreny sense inconvenients.

També van ser refusats els terrenys d'Antoni Puigoriol i la vinya de Pau Gallart Dalmau i Suñer.

El setembre de 1850 una comissió enviada pel governador de la província assenyalava com a indret més adequat la parcel·la situada al Torrent dels Freres, propietat de Josep Castelló i Piera. Es demana la conformitat de l'Ajuntament i que aquest informi sobre si és possible la seva compra sense recórrer a l'expropiació.

La causa principal de l'endarreriment del projecte va ser la necessitat de comptar amb el consentiment del propietari. En aquells moments (1840-1850) de consolidació de l'Estat liberal-burgès, el principi fonamental del qual era precisament la defensa de la propietat privada, havia d'evitar-se tant com fos possible el recurs d'expropiació i l'inici d'altres mesures coercitives contra els propietaris; l'administració es va posar sempre, o quasi sempre, a favor d'ells. Així ho hem pogut comprovar en el cas de la proposta de la vinya de Balta (a causa d'una queixa seva a l'administració, es passa a la recerca d'una altra parcel·la).

El 6 d'agost de 1851 l'Ajuntament compra el terreny de Castelló, de 2.443 m, amb l'acord econòmic previ entre ambdues parts. Gaspar Barceló va ser el perit nomenat pel municipi i Jaume Asís el nomenat pel propietari, tots dos pagesos. El van valorar en 1.600 rals d'entrada i 200 rals de cens anual, en contracte emfitèutic.

El problema de la ubicació sembla un dels principals amb què s'havien d'enfrontar els ajuntaments. A més del que s'ha dit, podem afegir l'expedient promogut el 1865 pel poble de Sants, que pretenia construir el seu cementiri nou dins el terme municipal de l'Hospitalet —a la zona de la Torrassa—, ja que en aquella localitat no hi havia cap propietat adequada. Després de diverses reunions per solucionar el conflicte, l'Ajuntament de l'Hospitalet va cedir un terreny, al nord del terme, que limitava amb Sants (a tocar de la carretera, direcció Esplugues). Va ser inaugurat el 1880.

El projecte per a la construcció del nou cementiri va ser presentat el desembre de 1850 per l'arquitecte Josep Bafuls Arguís, format a la Reial Acadèmia de San Fernando, igual que el mestre d'obres Marià Tomàs, un cop va ser comprovat que l'indret reunia totes les condicions: distància, posició respecte als vents...

Se situaria a la banda de muntanya; a causa de la inclinació del terreny, l'arquitecte proposà com a planta adequada la de forma circular truncada, amb un diàmetre de 88 vares. La figura dels cementiris podia variar des de la forma de rectangle a la de polígon més irregular, segons les característiques de la finca i el criteri de l'arquitecte.

Contigua al camí hi ha l'entrada; al seu costat, es va pensar de situar-hi una petita sala mortuòria en una banda i una sala de descans a l'altra. A la banda interior de la porta començaria una escalinata dividida en tres trams, dos dels quals havien de conduir a dues línies de nínxols situats al voltant de la porta principal, i a la capella el darrer.

La divisió del cementiri respon a vies de penetració o a carrers, no a illes, si bé no es tracta de carrers que segueixin un criteri rígid en la seva disposició. La semblança entre ells serà més gran en posteriors ampliacions. En un principi, es van construir els primers nínxols al voltant de la porta principal, fins que, el 1855, es va començar a construir la via de Sant Rafael, que és la més antiga. Sobre aquests nínxols, 136 en total, que es troben molt malmesos i són de difícil reparació, s'han construït tres o quatre pisos més.

La limitació dels pressupostos municipals feia que, davant de qualsevol despesa extraordinària, hi hagués dificultats per aconseguir els ingressos necessaris. L'Ajuntament de l'Hospitalet es trobà en aquesta situació amb la realització de les obres del cementiri. El 1850, quan aquesta qüestió es presentà com d'extrema necessitat, s'hagué de discutir la manera de reunir els fons.

Fins aleshores no s'havia aconseguit fer un fons per sufragar aquestes despeses, tot i que amb aquesta finalitat s'havia imposat un recàrrec sobre la contribució d'immobles per mitjà del qual s'havien recaptat 23.000 rals, que havien hagut de destinar-se a altres «urgències», segons explicava l'alcalde Josep Codina al seu successor Pere Prats.

L'Ajuntament va prendre la decisió d'alienar l'hostal de Collblanc, propietat del comú. La parcel·la, on hi havia una casa amb baixos i primer pis, amb quadres i cavallerisses annexes i una porció de terreny sense conreu, va ser valorada per Josep Bafuls i Marià Tomàs en 19.360 rals. En subhasta (12 de juny de 1853) s'atorgà a Lluís Piera per la quantitat de 13.000 rals.

Les quantitats recaptades van ser insuficients per afrontar les despeses, que s'elevaven a 126.508 rals. Únicament es tenia el producte de la venda de l'hostal (dels 13.000 rals pagats s'havia de descomptar el cost de les escriptures, cosa que donava un total de 8.980 rals) i el que s'havia recaptat per donatius voluntaris dels veïns (15.500 rals). El dèficit va ser de 102.028 rals.

Als pressupostos no queda reflectit quina part dels ingressos ordinaris de l'Ajuntament va ser destinada a aquestes obres. Cal suposar que aquest dèficit es devia solucionar destinant-li un percentatge anual de les posteriors partides pressupostàries municipals.

Entre el que s'havia recaptat tampoc no hi ha cap producte de la venda del cementiri antic, com s'havia previst en un principi. Això és degut al fet que en aquell moment encara no s'havien traslladat les restes mortals al nou. Quan el trasllat va tenir lloc, va haver de tornar-se a plantejar la possibilitat de la venda i la pertinença de la propietat.

EXHUMACIÓ DE LES RESTES DEL CEMENTIRI ANTIC

L'exhumació es planteja el 1866, dins de les reformes que l'Ajuntament vol fer a la vila.

Des de la posada en marxa del nou camp mortuori no s'havia inhumat cap cadàver al cementiri antic, cosa que va provocar un progressiu abandonament i que s'anés convertint en una trista vista per als habitants, al mateix centre del poble. Les autoritats municipals van proposar-se canviar aquesta situació i dur a terme una millora urbanística amb l'obertura d'un nou carrer transversal que comunicués el carrer Major amb el del Centre (possiblement es tracta de l'actual carrer de l'Església).

El permís per efectuar l'exhumació havia de ser concedit per l'autoritat superior de la diòcesi i per la Junta de Sanitat provincial. Els responsables locals de Sanitat van trametre un informe a aquesta darrera, d'acord amb la seva petició, favorable al trasllat, ja que «en temps de pluges es converteix en dipòsit d'aigües brutes, les quals es filtren algunes vegades a les cases immediates, situades precisament al carrer Major, que és el més concorregut de la població, com a més cèntric».(2)

Així, el 13 de juny de 1866, el governador civil, amb la conformitat del prelat de la diòcesi i de Sanitat, concedeix el permís sol·licitat per l'Ajuntament de fer el trasllat, d'acord amb les regles que exigeixen «la religió i la higiene».

«Des de la posada en marxa del nou camp mortuori no s'havia inhumat cap cadàver al cementiri antic, cosa que va provocar un progressiu abandonament»

Aquesta és, doncs, una decisió en la qual prenen part tant el poder civil com l'eclesiàstic i que mostra l'equilibri aconseguit entre ells pel que fa al tema de la mort. La moral i la cura per la salut pública es posen en un mateix nivell, d'acord amb els criteris racionalistes de la societat burgesa.

Però abans de procedir a l'exhumació torna a aparèixer el problema dels fons per pagar-la. Pere Antoni Prats, contribuent, demana que primer s'acleari la qüestió de la propietat del terreny que ocupa el cementiri antic.

No existia cap document a l'arxiu municipal que donés com a propietari un o altre col·lectiu, per la qual cosa va haver de ser el consell provincial qui es pronunciés. La resposta va ser favorable al municipi, ja que la raó adduïda pel rector, segons la qual els cementiris pertanyien a l'Església, no era vàlida en aquells moments. Al contrari, l'Ajuntament tenia un argument molt favorable: els fons amb què s'havia pagat el nou cementiri eren municipals. En la majoria dels casos, els terrenys que havien ocupat antics cementiris passaven a formar part del comú i eren convertits en places, cosa que passaria també a l'Hospitalet.

Seguidament, les autoritats municipals acordaren iniciar les obres d'obertura del nou carrer i construir-hi una sèrie de cases —amb la qual cosa es donaria feina a nombrosos operaris i jornalers que no en tenien en aquells temps de crisi— utilitzant part del terreny adquirit. Aquest carrer es va obrir a la propietat del marquès Castellbell, el qual va fer aquesta cessió al municipi (cessió que l'ajudava a mantenir el valor de la resta de la seva propietat). El projecte va ser aprovat el 22 de febrer de 1867.

Detall d'una tomba.

CONSTRUCCIÓ DEL CEMENTIRI CIVIL

Tot i que el nou cementiri es construí amb fons municipals i passà a dependre de l'autoritat civil, continuà essent exclusivament catòlic; com a tal, l'Església catòlica hi controlava els enterraments i s'oposava que se n'hi efectuassin de persones que no pertanyessin a aquesta confessió. Aquesta postura, en ocasions, podia arribar a crear conflictes amb altres comunitats religioses. A l'Hospitalet va ser el grup evangelista qui va pressionar l'Ajuntament perquè se'ls proporcionés un lloc adient per enterrar-hi els seus morts. Petició que es va fer per primer cop el 1877.

És significatiu que precisament la *comunitat evangelista* fes aquesta petició, perquè posa en relleu la relativa importància d'aquest grup, tot i que minoritari, a la localitat. Al mateix temps que manifesta la possibilitat que sorgissin conflictes entre totes dues comunitats si no es responia satisfactòriament aquesta petició.

Per entendre millor la importància d'aquest grup, cal que ens referim al context històric del moment. En primer lloc, hem d'assenyalar que l'expansió d'altres confessions no catòliques al nostre país va tenir lloc dins del nou marc polític, creat amb la promulgació de la constitució de 1869 (després de la revolució de 1868 que va dur els progressistes al poder). Aquesta és considerada la primera constitució democràtica de la nostra història, i en podem destacar la concessió del sufragi universal masculí, una àmplia declaració de drets i la llibertat de cultes.

L'Església catòlica temia que amb aquesta darrera mesura s'estengués el protestantisme; no obstant això, aquestes idees no catòliques només van aconseguir seguidors dins de minories de poblacions de la perifèria estatal: Andalusia, Múrcia, Llevant i Catalunya.

Mentre a Espanya es proclamava la llibertat de cultes, al si del protestantisme anglès i americà es va donar un nou impuls al moviment missioner. Aquests grups disposaven d'un bon nivell econòmic i eren emparats per societats religioses dels seus països i protegits pels seus representants diplomàtics.

La comunitat formada a l'Hospitalet pertanyia a la doctrina evangèlica baptista. Breument, s'ha d'assenyalar que els baptistes tenen el seu origen

al segle XVII, formats com a grup dissident de l'anglicanisme anglès. Reben el nom de baptistes perquè són contraris al bateig dels infants. Amb la guerra civil americana es van dividir en: Convenció Baptista Americana del Nord, que donava una gran importància a les obres socials, benèfiques i missioneres; i els Baptistes del Sud, fidels seguidors de la Bíblia, defensors de la independència de cada comunitat local, clarament anticatòlics. Probablement el pastor que havia arribat a l'Hospitalet pertanyia al primer grup.

Aquesta confessió mostra un gran interès a elevar el nivell cultural dels seus membres. Aquest afany docent va fer que obrissin escoles als països on s'establien; a través de l'ensenyament gratuït, tot ensenyant les diverses matèries escolars amb mestres qualificats, pretenien introduir les seves creences entre la població infantil. Es van establir en zones de la perifèria de Barcelona, on el grau d'incultura era més elevat.

A l'Hospitalet van aconseguir un ràpid assentament, com queda reflectit a la instància que el pastor Richard P. Cifre, director i fundador de la missió (provinent dels EUA), va presentar a l'Ajuntament el febrer de 1876, en la qual comunicava la intenció d'obrir pròximament una escola ja que tenia el nombre suficient d'alumnes; el 1878 n'hi havia 61.(3)

El 1877 se sol·licita el nou cementiri no catòlic. Fins aleshores no havia mort cap membre de la congregació evangelista, però les manifestacions del rector sobre el caràcter catòlic del cementiri, segons les quals no s'hi donaria sepultura als qui pertanyessin a aquella església —o que enviessin els fills a la seva escola—, feien prendre consciència als seus components de la importància del problema. Alguns van arribar a proposar fundar un cementiri amb els seus propis recursos.

L'abril d'aquell any el governador, a qui possiblement havien arribat queixes per les friccions sorgides entre tots dos col·lectius amb motiu de la capella no catòlica, l'escola i el cementiri i a causa que, segons sembla, ja hi havia hagut conflictes en altres poblacions, va enviar una circular a l'alcalde en la qual aconsellava que en endavant li fos comunicada qualsevol resolució que es referís a matèria religiosa, per evitar confrontacions.

El 4 de maig el governador va autoritzar la construcció d'un cementiri civil, sempre que fos a càrrec dels interessats. Però al febrer de 1879 el pastor R.P. Cifre, juntament amb uns veïns (Jaume Mitjavila, Pere Antoni Prats i Pere Mestres entre d'altres), tornava a manifestar a les autoritats municipals la necessitat de dur a terme la construcció d'aquest cementiri, tot recordant que els membres de la seva comunitat estaven disposats a contribuir en les despeses. Això ens pot fer pensar que no tenien dificultats econòmiques.

Després d'això, l'Ajuntament inicià els tràmits per fer el cementiri civil, on s'inhumarien les restes dels qui no pertanyessin a la confessió catòlica. No es construeix, doncs, únicament per als evangelistes —que no demanaven un cementiri exclusiu, sinó per a qualsevol no-catòlic—, tot i que sembla que eren el grup més important entre els impulsors del projecte. Al llarg del procés de discussió del projecte no s'esmenta cap altre grup religiós que pogués existir al poble, ni si hi havia cap cas d'ateisme.

El *lloc triat* per a la ubicació del cementiri civil va ser la parcel·la contigua al recinte del general, propietat de Francesc d'Assís Castelló, el qual va prendre a perpetuïtat al municipi un terreny de 200 m, dedicat a vinya de secà.

En el contacte, l'Ajuntament es compromet a costejar les obres per evitar l'enfonsament dels nínxols situats a la banda posterior del cementiri catòlic. La compra d'aquesta parcel·la es tanca el 27 de novembre de 1879, al preu de 125 pessetes (que cobra en monedes d'or i plata).

Les obres, que inclouen la reparació del cementiri catòlic i la construcció del civil, se subhasten en concurs públic, en el qual queden ben definides les condicions del projecte. Un cop presentat el plec a concurs, el contractista té poques possibilitats d'incloure-hi variacions, cosa que evita despeses extraordinàries.

S'hi van presentar tres propostes: la de Josep Pagès, amb uns costos de 2.075 ptes.; la d'Antoni Carbonell, amb un pressupost de 2.204 ptes.; i la de Francesc Piera, que seria l'acceptada, amb un total de 2.048,65 ptes. (Podem observar que s'ha canviat la unitat monetària. Del ral de billó s'ha passat a la pesseta.)

Les despeses del cementiri civil es van costejar en part amb la contribució dels membres de l'Església evangelista, tot i que no sabem en quin percentatge. L'oferiment dels membres d'aquesta congregació per col·laborar

en les despeses evità possibles enfrontaments entre ells i l'Ajuntament.

La llibertat de culte privat que recull la constitució de 1876 —promulgada després de la restauració monàrquica de l'any anterior—, tot i que manté la tolerància religiosa de la passada, no obliga les autoritats a subvencionar cap despesa de les confessions no catòliques.

El setembre de 1881 s'obria un nou expedient per dur a terme unes reparacions a tots dos cementiris a causa dels danys soferts en unes inundacions que s'acabaven de produir. Van quedar quasi destruïdes les obres del cementiri civil: van ensorrar el mur de tanca, la porta d'entrada i part de l'escala, i van causar desperfectes al cementiri catòlic.

REGLAMENT DEL CEMENTIRI GENERAL I CIVIL

El novembre de 1855 s'aprova el reglament per a la direcció i administració dels cementiris, elaborat per una comissió municipal. El març de 1886 n'arribava l'aprovació del govern civil.

A través d'ell podem observar millor el caràcter d'aquests nous cementiris, i com van ser assumits pels municipis com un servei públic més. Aquí únicament n'assenyalaré els capítols més rellevants.

Al primer, un cop assenyalat que tots dos van ser construïts amb fons comunals, es defineix la tasca de l'autoritat municipal, que s'haurà de fer càrrec de tot el que es refereix a la higiene, la policia i l'ordre del cementiri general, per a la qual cosa havia de sol·licitar-ne la clau al rector. Aquest article va ser modificat en el moment de l'aprovació del governador en el sentit que en comptes d'una clau n'hi hauria dues, una per a l'autoritat municipal i l'altra per a l'eclesiàstica. Aquesta nova disposició va sortir de Madrid el 1882 amb l'objecte d'evitar qualsevol conflicte entre ajuntament i Església.

Sembla que aquesta nova ordre va ser deguda als problemes sorgits entre el bisbe de la diòcesi de Càceres i l'alcalde de Plasència. El cementiri d'aquella ciutat havia estat construït amb fons municipals, cosa que al·legava l'alcalde com a raó per reclamar la possessió de la clau. Així es van anar delimitant les competències de l'autoritat civil i religiosa; cadascuna s'ocuparia de les tasques que li eren pròpies, sense immiscir-se en les de l'altra.

Al capítol segon s'estableixen les funcions de la Junta que s'havia d'ocupar de l'administració dels cementiris. A excepció dels vocals nats (l'alcalde, el rector, el jutge municipal i el síndic de l'Ajuntament), la Junta s'havia de renovar, meitat i meitat, cada quatre anys. No es tracta de càrrecs permanents ni independents, puix que havien de donar compte de la seva actuació al municipi.

Els capítols següents són dedicats a les tasques de cadascun dels membres de la Junta, excepte l'últim, que s'ocupa dels fons destinats al manteniment dels cementiris. Aquests fons haurien de sortir dels pressupostos ordinaris i extraordinaris de l'Ajuntament i dels ingressos provinents dels permisos de construcció de panteons, enterraments als nínxols, fosses, etc.

EL CEMENTIRI DE L'HOSPITALET

El seguiment de tots aquests expedients ens ha permès conèixer la problemàtica que envolta la construcció del cementiri nou. Vegem ara quina forma va adoptar aquest projecte a la pràctica, ja que, a partir de la normativa general, cada cementiri adquirirà un aspecte singular que posarà de manifest la composició de la seva població.

La característica principal del cementiri de l'Hospitalet és la seva senzillesa: no hi ha grans capelles ni mausoleus. Al contrari, veiem com nombroses files de nínxols s'aixequen fins a arribar, en aquests moments, als set pisos d'alçada. Excepte petits jardins, tot és asfaltat; l'especulació del sòl arriba al seu grau màxim, cosa que accentua la imatge de fredor que ja de si mateixos tenen els cementiris d'alçat (i construïts bàsicament amb ciment), enfront dels que són de tipus parc, més freqüents al centre i nord d'Europa.

Tampoc no hi ha zones àmplies reservades als panteons. Tot i que hi són escassos, la majoria es troben a la via de St. Jaume, que pertany al ter-

cer eixample, cosa que significa que són d'aquest segle (a partir de la dècada dels 30). Però el seu reduït nombre i la seva disposició fan que quedin totalment subordinats a l'alçat dels nínxols. Això, per exemple, no passa al de Montjuïc (inaugurat el 1883). És obvi que tots dos cementiris són totalment diferents, tant pel seu traçat com pels mausoleus que hi ha construït la burgesia barcelonina; no obstant això, aquesta comparació pot servir per posar en evidència que la disposició dels nombrosos nínxols que hi ha no resta cap valor al que posseeixen per ells mateixos les capelles i panteons. En aquest cas, el que queda subordinat són els nínxols a les altres construccions mortuòries.

Les vies més antigues, a més de la de St. Rafael, són les de St. Vicenç i St. Francesc. Posteriorment es van estendre cap a l'oest les de St. Lluís i St. Pasqual. A l'exterior d'aquesta darrera hi ha el cementiri civil, en l'actualitat comunitat d'acord amb les darreres disposicions.

El 1883 es va realitzar un informe sobre les condicions higièniques dels cementiris, a partir d'una circular que es va emetre en aquella data. Per ella sabem que aleshores al cementiri general hi havia 281 nínxols i cap panteó, i 800 m² de terra ferma per a fosses comunes, situats a l'angle que formen la via de Sta. Eulàlia i la de St. Pere. Avui la seva extensió és més reduïda i el seu estat força deteriorat. El més sorprenent d'aquest informe és que no sembla que s'hagués construït cap nínxol ni panteó al cementiri civil, tot i que en el període 1878-83 (període al qual es refereix aquest document) havien mort quinze persones dissidents de la religió catòlica. És possible que fossin enterrades a la fossa comuna, que també consta com a part del civil.

«La característica del cementiri de l'Hospitalet és la seva sencillesa: no hi ha grans capelles ni mausoleus»

Els nínxols de la zona antiga es troben una mica deteriorats. Molts no tenen làpida, únicament el nom gravat a la paret, que es pot llegir amb dificultat; altres, no obstant això, es veuen més cuidats, renovats i amb flors, fet que mostra que la família els manté.

Respecte als panteons, hem vist que com a mínim fins al 1883 no se'n construïa cap, si bé a la part antiga en destaquen dos, un a cada costat de la capella: a la dreta, el de la família Goyta i Vergés (1900); a l'esquerra, el panteó de la família Herp, sense data. El primer és molt senzill, amb dos arcs de mig punt a l'entrada, sostinguts per tres fines columnes, i la seva planta és quadrangular; malgrat la seva senzillesa expressa un cert nivell econòmic. Hi ha dues portes, una de les quals sembla que pertany a la família Garol-Colominas.

Una mica més sorprenent resulta el segon, del qual no podem donar data, però per la seva forma i el seu estat es pot dir que és d'aquest segle. S'hi narra, per mitjà d'unes escenes, el viacrucis, sense cap inscripció. Hi destaca el cognom Herp, diferent dels catalans, que són els que hi predominen.

Així, doncs, a la construcció del cementiri de l'Hospitalet es fa difícil poder parlar del caràcter neoclàssic (com el del Poblenou) o modernista (com el de Montjuïc) d'ell i de la seva població. L'absència de panteons i d'inscripcions que ens permetin desvelar el pensament de la seva societat ens remet a una comunitat que es va limitar a complir amb la disposició oficial, allunyant el camp mortuori del poble i envoltant-lo d'un paisatge rural.

Avui, aquesta última característica també s'ha vist modificada, ja que ha quedat envoltat de nombrosos habitatges. La impossibilitat de poder continuar estenent-se ha obligat que no s'hi facin més sepultures (si no es té un nínxol en propietat). Hem d'assenyalar que va ser objecte de successives ampliacions amb la compra de nous terrenys el 1920, 1956, 1967, 1968 i 1971.

D'aquests darrers exemples s'ha de destacar la contínua construcció de nínxols en els quals es nota un canvi en els cognoms, que fins aleshores havien estat catalans i que en aquestes darreres etapes es van castellanitzar d'acord amb l'arribada de nombrosos emigrants de la resta de l'Estat. La diferència es nota no solament en els noms, sinó també en l'ornamentació dels nínxols. Tot i que tant en un cas com en l'altre hi ha marededús,

en el cas de les famílies catalanes és la de Montserrat, que, juntament amb les quatre barres, constitueix una manifestació nacionalista. Cal assenyalar que aquestes mostres són més nombroses als llocs on la immigració de castellanoparlants ha estat més gran.

A nivell general, podem destacar la gran quantitat de flors que hi ha al cementiri d'aquesta ciutat, signe d'una contínua presència humana i del pes d'una tradició religiosa d'atenció als difunts, fortament arrelada a molts llocs del país.

La construcció del nou cementiri pot servir-nos per emmarcar una etapa de la història de l'Hospitalet en què es tanca una forma de vida en tant que els nous principis laics i racionalistes s'imposen sobre els tradicionals i s'ha après a tenir la mort allunyada de la vida quotidiana.

L'allunyament del cementiri del nucli urbà significa l'ampliació del radi del poble. Per aquesta nova via d'expansió, cap al nord i al nord-est, es produirà una creixent urbanització durant les primeres dècades del segle XX, sobretot a la segona meitat. Des del mateix 1867 es van començar a sentir els efectes de la reforma urbanística, amb la construcció de nous carrers i l'obertura d'una plaça sobre l'antic cementiri.

Hem pogut observar les limitacions de l'Ajuntament pel que fa a possibilitats de gestió, especialment a l'hora de designar una propietat. Les autoritats locals es trobaven davant d'uns drets molt protegits del propietari i d'una manca de propietats comunals a disposició de l'Ajuntament per a la creació dels serveis públics necessaris.

Aquestes sessions assenyalen la participació dels grans contribuents en els acords que afecten la comunitat i ens permeten de conèixer-ne els noms, que es mantenen durant el període 1836-1886; tot i que es tracta d'un període més aviat curt, podem suposar que aquestes famílies ja tenien força en una etapa anterior.

Aquests cognoms també els trobem al cementiri, en nínxols individuals senzills que no destaquen per sobre dels altres. Aquesta manca de grans construccions mortuòries ens indica que, si bé aquest grup dels grans contribuents disposaven d'un nivell econòmic superior a la resta de la població, no significa que fossin grans propietaris, sinó que les grans finques eren en mans de la burgesia barcelonina (fet que prové d'alguns segles enrere).

La necessitat d'haver de construir un cementiri civil revela un nou caràcter de la composició social de l'Hospitalet, on l'Església catòlica era la dominant, però no l'única. La pressió evangelista mostra la força amb què s'havia establert a la localitat.

El fet d'haver d'adequar un recinte per als difunts no catòlics qüestiona la secularització que suposa la nova dependència dels cementiris de l'autoritat civil, ja que la postura de l'Església catòlica continuava essent decisiva en aquest terreny. La denominació de «general» que se li dona a l'Hospitalet no correspon al seu veritable caràcter; mentre que el nom de «civil» és una forma de reservar a l'Església catòlica el privilegi del que és sagrat.

Bibliografia

«El cementiri 1713-1886». Arxiu municipal de l'Hospitalet (Museu de l'Hospitalet).

BAREY, A. «L'arquitectura funerària com a mirall d'una complexitat», a *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, núm. 139. Barcelona, 1980.

BOHIGAS, O. «Els cementiris com a catàleg d'arquitectura», a *El Cau*, núm. 17, 1973.

FREIXA, M. «La escultura funeraria en el modernismo catalán», a *Fragmentos*, núm. 3, 1985.

RIERA, C.; COLITA; AYMERICH, P. *Els cementiris de Barcelona*. Edhasa. Barcelona, 1981.

SOLA, A. «Tres notes entorn a les actituds i els valors de l'alta burgesia barcelonina a mitjan segle XIX», a *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, núm. 3-4, 1981.

VEGA I MARCH, M. «Arte funerario», a *Arquitectura y Construcción*, núm. 124. Barcelona, 1902.

Notes

1. Freixa, M. «La escultura funeraria en el modernismo catalán». *Fragments*, núm. 3, 1985, pág. 42.

2. «...i que l'enterrament n'havia de desenterrar un per enterrar-ne d'altres, quan encara no s'havia consumit del tot...». Acta municipal del 7 d'agost de 1836. Arxiu municipal de l'Hospitalet.

3. «...que si en el termini de tres dies no han contestat, incorreran en la multa de 1.000 rals de béns propis». Correspondència, carta amb data 6 de setembre de 1838, Barcelona, adreçada a l'Ajuntament de l'Hospitalet, 31 de maig de 1850. Arxiu municipal de l'Hospitalet.

4. «...que per determinades despeses de l'última guerra s'havien vist obligats a fer ús dels 23.000 rals». Correspondència, l'Hospitalet, 31 de maig de 1850. Arxiu municipal de l'Hospitalet.

5. Carta enviada a la Junta Provincial de Sanitat de Barcelona, 3 de maig de 1866, l'Hospitalet. Arxiu municipal de l'Hospitalet.

6. Utilitzo la informació sobre els evangelistes recollida per Francesc P. Ribelles Ayala, adjunta a la resta dels documents del cementiri civil.

Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat

Àrea de Cultura, Ensenyament i Esports

MUSEU DE L'HOSPITALET